

УДК 339.92(477)

I.O. Ночвіна

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ

У статті висвітлюється сутність транснаціональних корпорацій (ТНК) як прояву та рушійної сили транснаціоналізації світової економіки. Підкреслена вирішальна роль ТНК у глобалізаційних процесах. Проаналізований сучасний стан функціонування транснаціональних корпорацій. Значна увага приділена особливостям діяльності ТНК на українському ринку, відзначена їх важлива роль у формуванні стратегії розвитку національної економічної системи. Наведено приклади позитивного та негативного впливу функціонування ТНК на економічний розвиток України. Охарактеризовано стан транснаціоналізації операцій українських компаній та наведено приклади діяльності найбільшої з них (автомобільна транснаціональна компанія «УкрАВТО»). Виявлено головні проблеми, які існують в Україні щодо розширення діяльності ТНК. Запропоновано шляхи мінімізації негативного впливу транснаціональних корпорацій на державному рівні. Визначено перспективні напрями подальших наукових розробок, які полягають у дослідженні потенціалу для залучення ТНК в стратегічно важливі для України сектори економіки.

Ключові слова: глобалізація, транснаціоналізація, транснаціональні корпорації, конкурентоспроможність, інвестиційний клімат.

В статье освещается сущность транснациональных корпораций (ТНК) как проявления и движущей силы транснационализации мировой экономики. Подчеркнута решающая роль ТНК в глобализационных процессах. Проанализовано современное состояние функционирования транснациональных корпораций. Значительное внимание уделено особенностям деятельности ТНК на украинском рынке, отмечена их важная роль в формировании стратегии развития национальной экономической системы. Приведены примеры положительного и отрицательного влияния функционирования ТНК на экономическое развитие Украины. Дана характеристика состояния транснационализации операций украинских компаний и приведены примеры деятельности наибольшей из них (автомобильная транснациональная компания «УкрАВТО»). Выявлены главные проблемы, существующие в Украине относительно расширения деятельности ТНК. Предложены пути минимизации отрицательного влияния транснациональных корпораций на государственном уровне. Определены перспективные направления дальнейших научных разработок, состоящие в исследовании потенциала для привлечения ТНК в стратегически важные для Украины секторы экономики.

Ключевые слова: глобализация, транснационализация, транснациональные корпорации, конкурентоспособность, инвестиционный климат.

The article reveals the essence of transnational corporations (TNC) as a demonstration and a driving force of the world economy transnationalization. The determinative role of TNC in globalization processes is underlined. The current state of transnational corporations functioning is analyzed. Considerable attention is paid to the peculiarities of TNC activities in the Ukrainian market, their important role in the formation of national economic system development is marked. The examples of positive and negative impact of TNCs on the economic development of Ukraine are

given. The state of transnational operations of the Ukrainian companies is characterized and the examples of the activities of the biggest company (automobile transnational company "UkrAUTO") are given. The main problems that exist in Ukraine and connected with the expansion of TNC activities are singled out. The ways of minimizing the negative impact of transnational corporations on the national level are offered. Perspective trends of further scientific developments which lie in researching the potential of involving TNCs into the sectors of economy that are important for Ukraine are determined.

Key words: *globalization, transnationalization, transnational corporations, competitiveness, investment climate.*

Постановка проблеми. Ключовою тенденцією розвитку сучасної світової економічної системи є процес транснаціоналізації, що характеризується посиленням домінуючої ролі транснаціональних корпорацій (ТНК) у глобальній економіці. Виходячи за межі національних кордонів і розширюючи масштаби своєї діяльності, ТНК, завдяки своїй економічній потужності, здійснюють суперечливий вплив як на національні економіки, так і на розвиток світової економіки в цілому. Саме тому феномен ТНК є одним із пріоритетних і дискусійних напрямів сучасних економічних досліджень. В умовах посилення транснаціоналізаційних процесів для України, як країни зі слабкою економікою, проблеми взаємодії з ТНК набувають особливої актуальності.

Аналіз актуальних досліджень. Вагомий внесок у розробку теоретичних та практичних питань функціонування ТНК здійснили відомі зарубіжні та вітчизняні вчені Дж. Даннінг, Ю. Козак, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, М. Портер, О. Рогач, О. Шнирков, С. Хаймер, С. Якубовський. Різні аспекти діяльності ТНК та їх вплив на національну економіку досліджували Н. Болгарова, Я. Жаліло, В. Македон, В. Мотриченко, М. Овчарук, Т. Паневник, Л. Шабаліна та інші вчені. Проте динамізм транснаціоналізаційних процесів зумовлює необхідність подальших досліджень для пошуку шляхів ефективної взаємодії транснаціональних корпорацій і вітчизняної економіки в сучасних реаліях.

Метою статті є аналіз діяльності транснаціональних корпорацій в Україні та визначення їхнього впливу на розвиток вітчизняної економіки в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. За офіційним визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку, транснаціональні корпорації – це міжнародні підприємства, що об'єднують юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності в двох чи більше країнах і проводять єдину економічну політику та загальну стратегію завдяки одному або декільком центрам прийняття рішень [2]. Центром ТНК є материнська компанія, яка розміщена в країні базування і здійснює централізоване планування, управління та контроль за діяльністю своїх закордонних підрозділів – дочірніх підприємств, асоційованих компаній і філій, що розташовані в приймаючих країнах.

Головною метою ТНК є отримання максимального прибутку за рахунок дешевших ресурсів виробництва (робочої сили й сировини), доступ до ринків збуту та диверсифікація ризиків за рахунок послаблення залежності від кон'юнктури в певній окремій країні.

ТНК є невід'ємною складовою зовнішньоекономічної діяльності будь-якої розвиненої країни. Кількість ТНК та їх філій щороку зростає. За даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку [2], в усьому світі налічується близько 82 тис. ТНК, що включають 810 тис. зарубіжних філій. Згідно з оцінками аналітиків експорт зарубіжних філій ТНК складає приблизно 1/3 від загального експорту товарів та послуг, ринкова капіталізація окремих ТНК перевищує 500 млрд. дол. США, а щорічні обсяги продажів становлять 150-200 млрд. дол. [8, с. 59].

Існують різні оцінки діяльності ТНК та їх впливу на економіки як країн базування, так і приймаючих країн. Але в будь-якому випадку слід визнати, що ТНК є найважливішим суб'єктом глобальної економіки, рушійною силою глобалізаційних процесів. ТНК як складна система постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем на національному та світовому рівнях.

Україна в умовах прогресуючої глобалізації світової економіки виступає переважно як країна, що приймає транснаціональні корпорації і певною мірою

випробовує на собі переваги і недоліки їх діяльності.

В Україні найбільшими ТНК, які вклали значні фінансові ресурси, є Pepsi Cola з обсягом інвестиційних коштів 250 млн. дол., Coca-Cola – 230 млн. дол. та інші [4, с. 64]. Найбільш привабливими секторами вітчизняної економіки для ТНК є: харчова промисловість (швейцарська компанія Nestle, бельгійська ABInBev, англо-голландська Unilever та ін.); підприємства торгівлі (американська компанія McDonalds Corporation, німецька METRO Cash&Carry та ін.); фінансовий сектор (австрійський Райффайзен Інтернаціональ Банк-Холдинг АГ, французький BNP Paribas, якому належить УкрСиббанк та ін.); фармацевтика (німецькі компанії BASF SE, Bayer AG та ін.). Саме в цих галузях обіг капіталу є швидким, а комерційні ризики мінімальними. Окрім функціонуючих ТНК, в Україні чимало компаній, в основному західних, які просто проводять моніторинг ринку на майбутнє з метою зайняти на ньому певну нішу в перспективі. Ці компанії в основному займаються імпортом-експортом сільгосппродукції та засобів захисту рослин. Для російських ТНК та компаній, зареєстрованих в офшорних зонах, привабливими є паливно-енергетичний комплекс, хімічна промисловість та металургія, бо саме в цих галузях вони мають конкурентні переваги і фінансові можливості для придбання виробничих потужностей і розширення своєї ринкової влади.

Слід зазначити, що в результаті несприятливого інвестиційного клімату значна кількість іноземних інвесторів виходить з українського ринку. Так, за останні три роки вітчизняний ринок залишили понад 30 ТНК, серед яких банки, страхові установи, металургійна компанія [7, с. 28]. Основними причинами виходу ТНК з України, як зазначають дослідники [4, с. 66], є посилення тиску на бізнес, корупція, неможливість захисту прав у суді та ін. На теперішній час в Україні зафіксовано близько 7 тис. філій іноземних ТНК, тобто лише 0,8 % від їх загальної кількості [1, с. 35].

Останнім часом активізують транснаціоналізацію своїх операцій і українські компанії. Їх діяльність виходить за межі національної економіки, що

перетворює їх на повноцінні ТНК. До найбільших українських ТНК відносять: «УкрАВТО», «Індустріальний Союз Донбасу» (ІСД), «Систем Кепітал Менеджмент» (СКМ), «Рошен» та ін.

Так, наприклад, автомобільна транснаціональна компанія «УкрАВТО» є найбільшим виробником, дистриб'ютором і сервісним постачальником в Україні. До складу компанії входять: два заводи з виробництва автомобілів в Україні і два в Польщі, 10 заводів з виробництва комплектуючих в Україні та 12 – у Польщі, 414 сервісних центрів, 476 автосалонів і пунктів продажу. У 2013 році обсяг ринку виріс на 10 % порівняно з минулим роком і склав 218,7 тис. легкових автомобілів, при цьому випуск транспортних засобів компанією скоротився на 3,3 %. Але, незважаючи на це, чистий прибуток компанії в минулому році сягнув 182,066 млн. грн., тобто зростання відбулося на 42 % [6].

Серед об'єктивних проблем, які перешкоджають розширенню діяльності ТНК в Україні, можна назвати такі [3]:

- нерозвинутість ринкової інфраструктури;
- нестабільність фінансово-кредитної системи, курсу національної валюти;
- обмежена зовнішня орієнтація бізнесу з невеликими розмірами бізнес-груп;
- наздоганяючий характер науково-технологічної діяльності, інноваційної складової господарювання;
- криза високотехнологічних галузей економіки тощо.

Аналіз діяльності ТНК в Україні дозволяє визначити їх позитивний та негативний вплив на вітчизняну економіку. До позитивного впливу ТНК на українську економіку слід віднести:

- значне вливання капіталовкладень в економіку України. Так, за даними Держкомстату України обсяг унесених з початку інвестування в економіку України прямих іноземних інвестицій станом на 01.01.2014 р. становив

58,2 млрд. дол. США, що порівняно з обсягом на 01.01.1996 р. в 64,8 рази більше [5, с. 4];

- створення додаткових робочих місць та підвищення кваліфікації робітників;

- збільшення податкових надходжень до бюджету країни (серед 20 найбільших платників податків – 11 транснаціональних корпорацій);

- поживлення внутрішньої торгівлі всередині країни, насичення ринку високоякісними товарами та послугами;

- впровадження інновацій, ноу-хау та найновіших розробок, модернізація підприємств;

- поширення міжнародних стандартів здійснення виробництва та ведення бізнесу та ін.

Однак, діяльність ТНК в Україні спричиняє й негативні наслідки, зокрема:

- держава стає фінансово залежною від стратегії діяльності ТНК;

- корпорації впливають на уряд, відстоюючи власні інтереси;

- придушення та знищення національних виробників, які мають низьку конкурентоспроможність продукції на світовому ринку;

- міжнародні компанії порушують певні права національної робочої сили, законодавство у сфері охорони навколишнього середовища та ін.

Для подолання негативних наслідків діяльності ТНК українському уряду необхідно удосконалити національну законодавчу та нормативну базу щодо функціонування ТНК, здійснити модернізацію вітчизняних підприємств, підвищивши їх конкурентоспроможність, підтримувати національного товаровиробника, зменшуючи залежність від діяльності іноземних ТНК, створити сприятливий інвестиційний і бізнес-клімат для компаній як вітчизняного, так і зарубіжного походження.

У цілому можливості окремих держав протистояти тиску потужних ТНК доводиться визнати досить обмеженими. Тому основним завданням для

держави є узгодження інтересів ТНК зі стратегічними пріоритетами економіки України.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Транснаціональні корпорації неоднозначно впливають на національну економіку. З одного боку, їхня діяльність укріплює економіку країни і підвищує рівень життя її громадян, а з іншого, – через переважне їх функціонування в галузях зі швидким обігом капіталу не сприяє залученню інвестицій до стратегічно важливих для розвитку та підвищення конкурентоспроможності держави видів економічної діяльності. Тому перспективним напрямом подальших наукових розвідок може стати пошук оптимальних шляхів для залучення ТНК в стратегічно важливі для України сектори економіки.

Література

1. Болгарова Н. К. Транснаціоналізаційні процеси в економіці України / Н. К. Болгарова, Т. М. Паневник // Бізнес Інформ. – № 12. – 2013. – С. 33 – 38.
2. World Investment Report 2009 : United Nations Conference on Trade and Development. – New York and Geneva, 2009.
3. Македон В. В. Формат взаємодії транснаціональних корпорацій та реального сектора національної економіки України / В. В. Македон // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – № 1 (5). Т. 1. – С. 250 – 258.
4. Овчарук М. П. Особливості поширення та впливу ТНК на економіку України [Електронний ресурс] / М. П. Овчарук, В. М. Мотриченко // Фінансовий простір. – 2013. – № 3 (11). – С. 61 – 67. – Режим доступу до журн. : <http://fp.cibs.ck.ua/files/1303/13omprot.pdf>.
5. Прямі іноземні інвестиції [Електронний ресурс] // Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України: статистичний зб. / Держ. ком. статистики України. – К., 2014. – Режим доступу до зб. : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

6. «УкрАВТО» в 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://investfunds.ua/news/ukravto-v-2013g-uvelichila-chistuyu-pribyl>.

7. Формування моделі економічного розвитку України у післякризовому світі : аналітична доповідь / [Жаліло Я. А., Покришка Д. С., Белінська Я. В. та ін.]. – К. : НІСД, 2013. – 65 с.

8. Шабаліна Л. Аналіз впливу транснаціональних корпорацій на економіку України / Л. Шабаліна, М. Корнейченко // Схід. – 2012. – № 3 (117), травень – червень. – С. 59 – 63.